

Contra o esquecemento: a familia Gama

Xosé Álvarez Castro

Adicado a Foro (in memoriam), custodio da memoria familiar.

Faustino Gama e Teresa Casalderrey tiveron dúas fillas, Custodia e Adelina, e catro fillos, Manuel, Alejandro, Faustino e José. Manuel, Alejandro e Faustino foron militantes destacados no campo do movemento agrario e no político e sindical da primeira metade do século XX. Despois do golpe militar do 20 de xullo de 1936, toda a familia sufriu as consecuencias dunha intensa represión que ocasionou a morte de Faustino, o encarceramento de Manuel, Alejandro e Custodia, o exilio americano de Adelina e o embargo de bens da maior parte da familia. Neste artigo achegarémonos ás historias de vida de varios membros da familia.

Manuel Gama Casalderrey naceu en Lérez o 24 de xullo de 1896; dende moi novo participou activamente no movemento agrario da parroquia e da provincia de Pontevedra. Orador

Manuel Gama Casalderrey, líder agrario pontevedrés (Arquivo particular)

brillante, son moitas as súas intervencións en mitins defendendo a abolición dos foros, contra as importacións prexudiciais para o campesiñado (tratado con Uruguai) e a favor da organización de sociedades agrarias. A idea principal do seu labor social sempre foi a necesidade de que os agricultores se organizasen para controlar os medios económicos. Así o expresaba nun artigo titulado “Las rutas del agrarismo”: *“Todo el esfuerzo de nuestros líderes se ha consagrado a la retórica, a cantar la Libertad, a fustigar el caciquismo, sin pensar que la libertad política no puede existir sin previa libertad económica y que el caciquismo no es sino el efecto de la esclavización económica, de la miseria material del rus gallego. [...] El día, pues, que los labradores gallegos, organizados en potentes cooperativas, sean ellos quienes dirijan las diversas funciones de su actividad económica (el crédito, la compra, la venta, la industrialización de productos, etc) ese día serán ellos también los dueños del destino político del país, por ser ellos no solo los creadores sino también los rectores de la riqueza básica, específica, de la región”*.¹

Pero Manolo Gama era, ante todo, un organizador; así o acredita o seu labor nas comisións organizadoras de diferentes congresos, como o agrario celebrado en 1921 e, sobre todo, no seu papel de “alma mater” da **Caixa Rural de Lérez**, na que tentou poñer en práctica todo o seu saber sobre o cooperativismo. Esta entidade, fundada o ano 1925, tiña como finalidade axudar os agricultores en todas as cuestións da vida agraria facilitándolles préstamos para investilos na mellora da produción agrícola e gandeira, favorecendo o

aforro, adquiríndolle apeiros e maquinaria que se compartían comunamente, animais reprodutores, abonos, plantas, sementes e demais elementos da produción e o fomento agrícola e intensificando o ensino de técnicas agrarias. Aparte de caixa de aforros, funcionaba tamén unha cooperativa de consumo para obter mellores prezos mercando en conxunto, un bodegón cooperativo para vender os viños na cidade de Pontevedra e unha revista de técnica agrícola titulada “Vida Agraria”, que comeza a publicarse a mediados do ano 1927.

No ano 1934 Gama renuncia ao seu cargo de secretario-contador por motivos de saúde. Os últimos anos da caixa foron de dificultades económicas debido a unha serie de circunstancias que a afectaron: o endebedamento debido á construción do local social, a perda de colleitas do ano 1932, a retirada de fondos dos sindicatos obreiros para facer fronte a unha folga xeral; todo nun contexto dunha crise económica a escala mundial (a depresión do 29).

A súa postura crítica non deixa fóra nin aos propios dirixentes agrarios; así, nos actos do primeiro de maio de 1929, fala no Centro Obreiro en representación da sociedade de agricultores de Lérez, que era a única agraria presente no acto, e fustiga duramente os non asistentes *“por este divorcio entre los trabajadores de la tierra y del taller e incita a los agricultores allí presentes a que en el seno de sus sociedades respectivas hagan cuanto les sea posible para volver a la unión, sin la cual no puede haber liberación posible”*.²

1 El Pueblo Gallego, 20-8-1930.

2 Galicia Nueva, 3-5-1929.

Nun mitin antiforal en 1932 pronuncia un fogoso discurso sobre a estrutura xeral do réxime burgués analizando a situación dende o punto de vista marxista.

Gama tivo intervencións moi críticas contra o réxime republicano; en 1933, nun mitin en Vigo contra o tratado con Uruguai, falou no nome da Federación Provincial agraria e asegurou que os campesiños, vítimas da depredación do réxime monárquico, puxeran fe e esperanza na república pero vían que os seus males agravábanse cada día, como o probaba que o millo subía tres pesetas de prezo, aprobábase un estatuto do viño prexudicial para Galicia, non se indemnizara as vítimas das últimas tormentas e se asestara o golpe de graza co tratado con Uruguai. Remata advertíndolle aos deputados que debían decidirse ou por servir os intereses do pobo ou por acatar as decisións dos seus xefes políticos.

En 1929 fórmase unha comisión presidida polo líder agrario lerezán Juan Magdalena (“paseado” no 36) para tributar unha homenaxe a Gama polo seu destacado papel no agrarismo. Manuel oponse a esta homenaxe aducindo que é consubstancial co seu modo de ser repudiar calquera acto que supoña enalzamento de persoas e que, dada a súa concepción colectivista, toda homenaxe debe ser en honra da idea abstracta e nunca, por moitos que sexan os seus merecementos, a unha persoa determinada.

No terreo político, Manuel Gama integrou a candidatura ás Cortes polo partido comunista e nas eleccións municipais do 12 de abril de 1931 foi elixido concelleiro pola candidatura agrario-obreira, de inspiración comunista. Desempeñou o cargo de tenente de alcalde. Tivo que soportar críticas dos socialistas (rivais na pugna polo control das agrarias), dos republicanos e do propio partido comunista

polo papel fundamental que Gama outorgaba ao cooperativismo e á defensa dos campesiños propietarios.

Colaborou en diversos xornais: El Pueblo Gallego, Nueva Aurora, Revolución e outras publicacións agrarias e de esquerdas.

O 15 de abril de 1936, os concelleiros García Filgueira (comunista) e Francisco Tilve (socialista) pediron a colocación no salón de plenos do concello dos retratos de Marx, Lenin e Pablo Iglesias. Gama amplía a moción dicindo que se trata de trazar unha traxectoria á República, pois aínda que a república democrático-burguesa actual merecía o seu respecto e apoio, non cabía dúbida que, como toda forma social, era continxente, transitoria ou histórica, polo que unha vez cumprida a súa misión debía permitir o paso a unha forma superior que entende sería a que postularan Marx, Lenin e Iglesias, ou sexa, que a república burguesa debía desembocar no socialismo e nunca no fascismo.

Nunha moción presentada con outros concelleiros (García Filgueira, Orozco, Gallego, Sanmartín e Loureiro) pide que se cumpra de inmediato o programa republicano de entregar, sen indemnizacións, aos campesiños que carezan delas, as terras dos grandes terratenentes, conventos e igrexas, expulsar as ordes relixiosas, que se acabe con todo o poder feudal do clero, da nobreza e das castas militares e que se eliminasen do exército xefes e oficiais monárquicos, permitindo a asociación dos soldados coa facultade de elixir eles mesmos os seus xefes.³

A súa postura no debate sobre o estatuto galego era moi avanzada, como manifesta nunha intervención do 10 de decembro de 1932: “*le parece poco el proyecto de estatuto que se ha*

confeccionado, que debe reclamarse para Galicia, más que la autonomía integral, el reconocimiento de la nacionalidad gallega con independencia absoluta, pues tiene los caracteres de una verdadera nacionalidad, entonces podría irse a la confederación de nacionalidades peninsulares junto con aquellas otras regiones que se constituyeran en nacionalidades, llegando así a la unión internacional”.

Deteñen a Manuel o 23 de xullo de 1936; debido ao seu mal estado de saúde provocado pola tuberculose ósea que padece no xeonllo esquerdo, foi enviado ao Hospital o 26 de xullo e alí permanece ata o 18 de agosto, data na que o dan de alta e ingresa en prisión a disposición gobernativa. Estivo preso en san Simón e póñeno en liberdade en outubro de 1937 impoñéndolle unha multa de 3000 pesetas. Ao non poder pagar a multa ingresa de novo no cárcere por arresto substitutivo ata o 18 de xaneiro de 1938. Debido a unha denuncia de persoas que consideraban estraño que un comunista como Gama estivese en liberdade, volven detelo o 9 de marzo e o 28 pasa a disposición do gobernador militar. Considérano “*persona funestísima por su condición venenosa y disolvente llevada a cabo entre los trabajadores e incluso en sus mismos hermanos que han resultado a su vez dirigentes (sic) comunistas peligrosos*”.⁴

No auto de procesamento afírmase que na comarca de Lárez “*se organizaron células del Partido Comunista, intermediarias de las Organizaciones extranjeras para envenenar las conciencias de los obreros, siendo su principal dirigente y propulsor el paisano MANUEL GAMA CASALDERREY que, valiéndose de una labor de propaganda en actos públicos y mítines y de una acción constante cerca de los obreros, consiguió llevar al ánimo de estos los errores marxistas que los indujeron a enfrentarse con el Ejército a la iniciación*

3 Acta sesión supletoria do concello 15-8-1932.

4 Causa 317/38. Archivo Intermedio Militar Noroeste (AIMN).

del Glorioso Movimiento Nacional, señalándosele por diversos testigos en esta causa como el verdadero responsable del envenenamiento marxista de que fueron víctimas los obreros y campesinos de aquel distrito”.⁵

Acúsano tamén de acudir ao Grove o día 20 de xullo a recrutar xente para traela a Pontevedra a defender o goberno civil e de que atoparan documentación comunista ao facer unha reparación no comercio de ultramarinos da familia. O apoio á citada moción para a colocación dos retratos no concello tamén se cita.

Os redactores do atestado, brigada David González, encargado da oficina de servizos especiais da comandancia, e o sarxento Salomón Pérez Cienfuegos interrogan varios veciños de Lérez que coinciden sospeitosamente cos informes oficiais nas súas apreciacións. Copiamos como modelo un dos testemuños: “Que para las masas obreras incultas lo tenían como un verdadero apóstol, pues dadas sus continuas propagandas y de la forma que los había convencido, lo respetaban y consideraban [...] fué sin duda de ninguna especie el verdadero envenenador de las gentes aldeanas con sus doctrinas marxistas [...] Que desconoce donde pudiera estar, pero que dada su ideología y el deseo de figurar, no sería extraño que hubiese actuado en contra del Movimiento, dato este que no puede afirmar”.⁶

Gama nega as acusacións aducindo que ese día estivera na casa por estar impedido debido á enfermidade.

Máis alá de antigos compañeiros que se converten en acusadores e declaran na súa contra, é de xustiza sinalar a postura valente e arriscada naqueles momentos do veciño José Filgueira Solla, que o defende apaixonadamente na súa declaración: “Que la Caja Rural

de Lérez se fundó con fines única y exclusivamente cooperativos y sin que al crearla se persiguiera ningún propósito político ni societario como no fuera el de que los agricultores se ayudasen económicamente. Que en principio tal organismo funcionó admirablemente, facilitando semillas y herramientas a los asociados los cuales tenían grandes facilidades para el pago, estando contentísimos todos ellos de su funcionamiento [...] No hizo nunca labor de propaganda política dentro de la Sociedad, en la que unicamente hablaba de cooperativismo y de asuntos relacionados con el funcionamiento de la Sociedad que era su obsesión”.⁷

Tamén varias veciñas (Josefa Carballo, Matilde Abilleira e outras) testemuñan ao seu favor asegurando que o 20 de xullo non saíra da casa. Respecto á acusación de recrutar xente no Grove, a estratexia de defensa consistiu en atribuírla ao seu irmán Faustino (xa falecido naquelas datas), de certo parecido con el. A moza de Faustino, Estrella Portela, declarou que estando aquel en capela antes de ser fusilado, comentáralle que ese día estivera naquela vila.

O consello de guerra celebrouse ás catro da tarde do mércores 13 de xullo

7 Declaración José Filgueira. Causa citada.

de 1938. O defensor aduce que todos os testemuños acusatorios baseábanse en rumores, sen acreditar a realización de actos contrarios ao “Movimiento” por parte do procesado. Afirmar que Gama non pertencía a ningún partido e que era concelleiro agrario; en canto ao carácter da Caixa Rural era soamente económico e ata estaba asociado o párroco. O fiscal pide a pena de morte e o tribunal declara probado que fora concelleiro na República, de ideoloxía comunista, “organizador destacado de las masas obreras y propagandista contumaz” e que aprobara a colocación dos retratos de Marx, Lenin e Pablo Iglesias no concello. Ademais, “que una vez comenzada la revolución marchó al Grove y a La Toja con el único y exclusivo objeto de reclutar a la masa campesina y trasladarla a Pontevedra para que luchasen en contra del Ejército Nacional”. En consecuencia condénalo á última pena por un delito de rebelión militar coa agravante de especial perversidade do delincente.

O 28 de xullo, Franco concédelle a conmutación da pena de morte pola de reclusión perpetua e a prensa daba conta da nova resaltando a xenerosidade do “Caudillo” e afirma que na prisión provincial celebráranos con misa solemne, tendo os presos varios actos

Valdenoceda

5 Auto procesamento 17-5-1938. Causa citada.

6 Atestado na causa citada.

de gozo.⁸ Con motivo do falecemento de seu pai en xullo de 1940, o réxime aproveita a ocasión para destacar que o gobernador permitira a asistencia de Manuel ao enterro acompañado dun policía e un funcionarios de prisións, que do xeito máis “*atento y humanitario*”, permitiran “*poder dar el último beso al autor de sus días*”.

O 29 de abril de 1941 ingresa no Hospital Penitenciario de Segovia, procedente de Pontevedra, con nota de “*excelente y muy distinguida conducta*”. O 6 de setembro de 1942 trasládano á Prisión Central de Burgos e o 22 de novembro á prisión de Valdenoceda. Sobre as condicións deste penal reproducimos algúns testemuños recollidos na publicación “El penal de Valdenoceda”.⁹

“El sudor, la suciedad, la falta de higiene eran los alimentos que precisaban las legiones de chinches y otros parásitos que, refugiados en lo alto de las vigas, se deslizaban de noche con sigilo para ensañarse con nosotros. En verano era terrible. No había medio humano ni químico capaz de hacerlas desaparecer. Rociábamos la ropa y las vigas con un producto que nos daban pero era inútil. Se acostumbraban al veneno. Cada vez había más bichos, más grandes [...] con la mala alimentación, la carencia de medicinas y la falta de higiene, no es extraño que muchos penados fallecieran de tuberculosis”. E no referente á estancia de Gama, a quen cualifican como líder do campo galego, escriben: “Siempre, dentro de lo posible en una cárcel, vestía pulcro y aseado, su aspecto era distinguido y agradable. Poseía una voluntad de hierro y una tenacidad en defensa de sus ideales digna de encomio y un porte señorial, incluso cuando caminaba ayudado de un bastón [...] Hábil en el manejo del verbo y la dialéctica, Gama hablaba y escribía en gallego, su lengua materna”.

O un de xuño de 1943 recibe a nova da conmutación da pena pola de 12 anos de prisión maior ; o 9 de setembro do mesmo ano pasa a situación de prisión atenuada no seu domicilio. Vive no Grove e casa con Antonia Rosendo Castro, non tiveron descendencia, alí faleceu ás vinte e tres horas do día 11 de maio de 1950.¹⁰

Faustino foi o irmán que tivo o destino máis cruento; o 29 de decembro de 1936, ás oito da mañá, fusílanos en aplicación dos bandos de guerra. Tiña 27 anos. Estivera fuxido nos primeiros días despois do golpe militar; as vexacións que as autoridades exerceron sobre a súa moza, Estrella López, entre elas o rapado do pelo, fixeron que decidira presentarse a través da mediación do cura Don Leandro e do médico López de la Ballina, que o acompañaron á comisaría. Faustino tiña militancia comunista dende moi novo. Segundo informaba a Delegación de Orde Pública “*participaba en alto grado de los ideales comunistas a cuya difusión contribuyó eficazmente; gran propulsor del Socorro Rojo y organizador de las juventudes deportistas que eran sus milicias rojas a las que pertenecía como uno de sus jefes, actuando activamente en prepararlas para la oposición al Movimiento Nacional habiendo el mismo ejercido resistencia armada*”.¹¹ En 1931 exerce de vicesecretario na recién constituída Sociedad Obrera de Cultura; esta organización, ligada ao Centro Obreiro, tiña como obxectivo difundir a cultura entre a clase traballadora da cidade e do campo mediante a creación de bibliotecas, conferencias políticas, sociais, literarias, de ciencia e arte, viaxes culturais e actividades semellantes. En 1933 detivérono por incidentes nunha manifestación obreira e, no 34, era tesoureiro da **Federación Cultural Deportiva Obrera**, da que tamén era vogal seu irmán Alejandro.

Faustino Gama

Extremistas pasados por las armas

ESTA MAÑANA FUE FUSILADO
FAUSTINO GAMA

En virtud de órdenes de la autoridad correspondiente, esta mañana fue pasado por las armas, sin formación de causa, ya que estaba comprendido en uno de los bandos, el conocido extremista, Faustino Gama Casalderrey, que era uno de los animadores del partido comunista de Pontevedra.

Faustino Gama estaba desde ayer en poder de las autoridades.

fusilamento F. Gama

Participou na defensa do goberno civil formando parte das milicias antifascistas mandadas polo dentista Jacobo Zbarsky.

Alejandro Gama tivo moita actividade na organización deportiva obreira, nela ocupou cargos así como no Socorro Rojo actuando como o seu representante no mitin contra a guerra de 1933. Detivérono en diversas ocasións por motivos sindicais. O seu interese polos temas deportivos viña de moi atrás pois xa fora vicepresidente do club Alfonso XIII C.F. na década dos vinte.

8 El Pueblo Gallego, 9-8-1939.

9 Cardero Azafra, F. E Cardero Elso, F. El penal de Valdenoceda. Burgos: Ed. Calamo, 2011.

10 Documentación facilitada polo investigador Antón Mascato.

11 Causa 317/38. AIMN.

Naceu o 15 de abril de 1898, solteiro, comerciante; en xullo do 36 estivo escapado polos montes de Lárez e arredores e foi axudado por diferentes persoas. Os sublevados empregaron todos os medios para dar con el. Víctor Lis, encargado da forza que o buscaba, composta por gardas civís e uns sesenta “cívicos”, afirmaba nunha declaración: “*Que el Alejandro Gama es un individuo peligroso, organizador y dirigente del grupo comunista de Lárez, donde se planeaba los asesinatos del declarante, del Doctor Marescot y otras personas de significación derechista, yendo incluso a Vigo con objeto de buscar elementos del pistolismo que se encargaran de llevar a cabo las ejecuciones proyectadas; que también era elemento de acción y directivo organizador e impulsor del Socorro Rojo Internacional, tomando parte activísima en todas las revueltas, huelgas y alteraciones de orden público; que tomó parte con el mismo carácter de dirigente en la resistencia armada contra el Ejército el día veinte de Julio y en los asaltos de Acción Popular, Centro Radical, Falange y almacén del señor Melero ocurridos en la últimas elecciones*”.¹²

Na causa militar 720/37 foi procesado por rebelión militar e declarado en rebeldía. O 22 de novembro de 1945 dirixe unha instancia ao capitán xeral dicindo que andou escapado dende que comezara o “Movimiento” e que desexaba acollerse ao decreto do 9 de outubro dese ano, xa que non tomara parte en ningún acto no que o referido decreto rexeitase a súa liberdade. Presentouse ao gobernador. Tanto alcaldía, policía como Garda Civil informan que, no tempo no que estivera fuxido, non tiveran novas de que participase en atracos ou feitos delitivos. Instrúeselle a causa 7/46 que se une como peza separada á 720/37.

Na declaración indagatoria (24-6-46) descríbese a Alejandro como de

“ojos pardos, cabello algo canoso, cara morena, ojos al pelo, nariz regular, voca (sic) regular, barba poblada, estatura uno seiscientos aproximadamente y viste traje gris”. Afirmar que o motivo da ocultación debíase en parte ao seu estado de saúde *“y temiendo además que por sus tendencias democráticas pudiera ser perseguido”*.

O fiscal solicita a pena de 20 anos de prisión conmutable a tres anos; no caso de conformidade do acusado, procedería aplicarlle o indulto. Alejandro presta a conformidade e o 24 de setembro de 1946 concédennlle o indulto coa advertencia de que quedaría sen efecto no caso de reincidencia.

No mesmo ano de 1946 reanuda a súa actividade política clandestina como militante do partido comunista efectuando actividades de captación de militantes e difusión do “Mundo Obrero”. Dado que era moi coñecido en Pontevedra e estaba fortemente vixiado pola policía, recibe instrucións para marcharse á Coruña coa misión de reorganizar a estrutura do partido naquela provincia. En outubro ou novembro dese ano establécese na cidade e contacta cun responsable do partido, un tal Blanco (Manuel Blanco Bueno) e con persoas de localidades como Compostela, Ferrol, Culleredo, As Pontes, Pontedeume... Nos primeiros días de estancia recibe axuda de pontevedreses como o antigo concelleiro socialista de Vigo (natural de Vilaboia) Antonio Vidal Vilas, que lle xestiona como tapadeira un emprego de representante da marca de produtos para o calzado Siboney. Tamén o axuda Timoteo Blanco Abal, xoieiro pontevedrés que fora condenado a cadea perpetua e que saíra en liberdade; Timoteo acolleu a Gama na súa estancia en Santiago. Outro pontevedrés que colaborou de xeito importante na organización do partido na Coruña foi o veciño de Salcedo

Rogelio González Suárez, que estaba traballando na empresa de construción de Rodolfo Lama co nome falso de Braulio Fernández Portela. Rogelio fora presidente do sindicato de carpinteiros e vicepresidente da Federación Obreira pontevedresa; estaba fuxido dende o golpe militar.

O labor de Gama foi moi importante: organiza o comité provincial no que ocupa o posto de secretario de organización, apoiado por Ramón Seoane como secretario sindical e Rogelio González que figura como secretario político. Reorganiza o sistema de enlaces e estafetas en Ferrol e Compostela, redacta escritos para publicar no xornal clandestino “Mundo Obrero”, difunde propaganda e selos de cotización e crea unha sección sindical na Fábrica de Armas.

A raíz dunhas detencións en Compostela a mediados de xaneiro de 1947, a policía detén a Gama o día 18; atópalle un borrador dun panfleto contra o réxime franquista destinado a ser espallado no estadio de Riazor con motivo dun partido entre o Deportivo e o San Lorenzo de Almagro. O texto era o seguinte: “*Españoles: Diez años ha que el traidor Franco y su Falange tienen sumido al pueblo español en un estado de miseria y terror sin límites. A través de estos diez años y a pesar de la represión mas brutal que pueblo alguno haya sufrido, el pueblo español jamás se sometió al tirano y ayer como hoy, sigue y seguirá luchando hasta que Franco y su maldita Falange sean derribados del Poder y en España se instaure la República que ha de garantizar al pueblo español sus libertades mas esenciales. Es decir: que el hombre deje de ser esclavo; en donde la mujer deje de ser oprimida, y los niños sean libres y felices. Para acelerar la caída del monstruo y liberar al pueblo que está sumido en la mas negra de las desesperaciones es preciso que todos los hombres y mujeres antifranquistas se unan en un frente común que por*

¹² Declaración efectuada o 8-9-36.

doquier organice las alianzas que deban ser los órganos que preparen al pueblo para la lucha final.

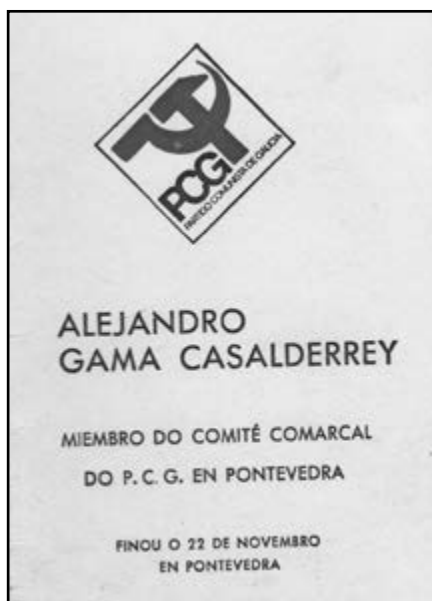
A la Embajada Deportiva Argentina representada en el San Lorenzo de Almagro. A través de vuestra excursión deportiva por suelo español no habeis podido acercaros a las gentes sencillas del pueblo, a este pueblo que está sometido al hambre mas negra y al terror mas sangriento".¹³

Nos interrogatorios da policía os malos tratos e as torturas son tan fortes que tenta suicidarse tirándose pola escaleira; así o afirma diante do xuíz o 6 de marzo de 1947: "las primeras declaraciones ante la Policía las hizo bajo amenazas y por ello en parte no se ajustan a la verdad de los hechos, pues fué tal el trato de que fué objeto que uno de los días en que se encontraba en la Comisaría se tiró por el hueco de la escalera con intención de poner fin a dichos tratos". Tivo a sorte de que o recollesen e o trasladasen á Casa de Socorro con feridas de pronóstico reservado. Os informes que chegan de Pontevedra non son nada favorables e insisten na filiación comunista e de organizador do Socorro Rojo e das Xuventudes do partido, ás que convertira en milicias. "Siente profundamente el odio de clases y por su peligrosidad y actuación estuvo oculto".¹⁴

Froito das declaracións, baixo torturas, dos detidos desarticulouse toda a estrutura do partido na provincia e producíronse numerosas detencións. Alejandro Gama asume responsabilidades e dirixe unha carta ás autoridades exculpando os acusados que o axudaran debido a que abusara da súa amizade: "los cargos que sobre los mismos figuran son obra de mi inconsciencia en los momentos de agotamiento ante la policía por los

malos tratos de que fuí objeto, como lo demuestra el intento de suicidio al arrojarme por el hueco de las escaleras del cuarto piso de la Comisaría, lo que dió motivo a firmar todo lo que los agentes me indicaron como hechos ciertos".¹⁵

O 30 de xullo de 1947 celebrouse na Coruña o consello de guerra contra Gama e 55 máis por actividades políticas de tipo comunista. O seu defensor foi o capitán Juan Antonio Quiroga de Abarca. O fiscal, Sergio Peñamaría, pide a pena de morte para Gama, Seoane e González. O tribunal condena a Gama a 30 anos de prisión. Despois de beneficiarse de varios indultos, queda en liberdade no ano 1959. Falece en Pontevedra o 22 de novembro de 1977.

esquela A Gama

Os bens que tiñan Faustino e Alejandro foron incautados, de acordo co decreto 108 da Junta de Defensa Nacional (BOE 16-9-36), e o dez de agosto de 1937, o xuíz de primeira instancia de Pontevedra, D. Serapio del Casero Menéndez, fai pública a execución de poxa durante oito días de los efectos del comercio y demás enseres y existencias, del de

ultramarinos que los ejecutados tenían establecido en la Plaza de San José 35 y Oliva 37, [...] La subasta se celebrará en la sala de audiencia de este Juzgado el día VEINTICUATRO DEL ACTUAL debiendo los que deseen tomar parte en ella, depositar previamente sobre la mesa del Juzgado una cantidad igual por lo menos, al diez por ciento de la de DOCE MIL CIENTO SETENTA Y DOS PESETAS CON CINCUENTA Y OCHO CÉNTIMOS, a que asciende el total importe del valor de los bienes subastados... A familia Gama quedaba sen o seu comercio de ultramarinos, un dos mellores de Pontevedra. As irmás **Custodia** e **Adelina** tamén sufriron as consecuencias da represión. Custodia estivo presa e sufriu todo tipo de vexacións coa finalidade de que dese a coñecer o paradeiro dos seus irmáns; dotada dun forte carácter nunca accedeu a delatalos e aínda tivo forzas para botar fóra da súa tenda, na que os falanxistas se apropiaban de mercadorías sen pagar, a un coñecido crego pontevedrés ameazándoo cunha pesa e insultándoo. Tamén foi obxecto de persecución pola temida fiscalía de taxas que, o 15 de setembro de 1942, lle impuxo unha multa de 1000 pesetas e a perda da mercancía por circulación ilegal de patacas. Adelina logrou fuxir ao estranxeiro deixando en Pontevedra parte da súa familia.

Custodia Gama

¹³ Causa 36/47. AIMN.

¹⁴ Informe da comisaría, 14-2-1947.

¹⁵ Carta datada o 10-7-1947.